

գ) ս բաղածախը:

123. Միեւնոյն օրէնքին կը հետեւի շ քան և բաղաձայնը. այսինքն երբ բաղաձայնէ մը առաջ կը գտնուի իւր ատամանական ուր թուղով (շ = ու) միայն ո՞ն կը պահէ, կամ, ուրիշ խօսով, շ կը փոխուի ո՞ի, օր.

Գուշուտ, ջաղացք, կըսուտ, վացք, լուացք, բամբւա բացուկւլ:

անէլ, անցնիլ, բուշուն, դոզացիան, եղիչնել, եղիցցնել, երնին, երեցին, նուիխուս, թացինում. խոսուու, խոսուու, խոսուու, խոսուու. սուսուտ, ուռէցք, են:

124. Նշնպէս շ ոլ վերջացող բառերը, երբ խօսիր մէջ, բաղաձայնով սկսող բառի մը յանդին ո՞ի կը փոխուն:

իմց՝ բայց իմո տու, իմաց տալ, իմացնել. դիմց՝ բայց դիմուո՞ւ, դիմացէ, դիմէէ.

կըց՝ բայց կուու, լուանալ տալ, են:

125. Վերջապէս՝ շ կը փոխուի ն ի ձրից ցրդի, պէլքնու, հիւանդացան, եւ փոնած, փայտած, փայտ կորած, բառերուն մէջ, ուր ինչպէս կը տեսնուի ն, ո, ո, ատամանաներուն երկայսութիւնը պատճու է շին նի վերածուն ելուն:

4. Առանականու.

126. Բարբարսիս մէջ ատամանան տուաերը ամենէն շատերն են. թուով ինն են եւ հետևեալները՝

Շ, Չ, Ֆ, Ռ, Ջ, Ց, Շ, Ո, Յ, Ա, Ա, Ա.

ա) դ. բաղածախը.

127. Կրբադյն ո ատամանանը, երբ և ունգան-ատամանին առջւ կը գտնուի, ո միշին ատամանանին կը փոխուի. օր. ինտու, խնդու, պէլքնուալ, հիւանդանալ, բորդինուալ, բարեկենդան. լնու, լնդու, պնու, պինդ, ունդ, սոնդ, քոնդ, գունդ, ջնոււ, ջնդել, ջնդէլ, գնդիլ, ջնդի, ջնդիկ, են:

128. Ռ բաղաձայնը ն թաւ ատամանինին կը փոխուի կամ իրը ն կարտասանուի երբ ո նոյ ատամանինին կը յարորէ, օր. օրնի, օրդի, յերն, յարդ, ինդիու, կարդալ, երնամ, երդում, խորնալ, խորդալ, խուրնի, կախարդ, կըրնի, վարդ, յարնի, մարդ, ունդ, արդար. եւն:

129. Ամէն անդամ օր ո բառի վերջը կը գտնուի ն կամ ո կարտասանուի. օր. ինինի, փոխինդ, սոնդ, սամիդ, են:

130. Վերջի օրէնքին համեմատ ստացակ. գերանունի ո յօդը կը փոխուի նշնպէս ո՞ի. օր.

Պունդ, տունդ, ուդու, աչքդ, կունդ, միարդ, բերնդ, բերմնդ, եւն:

Միւս բոլոր պարագաներու մէջ ո անփոփոխ կը մայ:

Միայն նու, դոյլ բառին սկիզբը, ո փոխուեր է ն, հաւանականաբար նու, թոյլ բառին նմանութեամբ:

131. Կը տեսնուիր ուրեմն՝ թէ Արարելիր բարբառիս մէջ նրբագջն ատամանան ո կը ձգոին կամ հետամոււ է՝ թաւանալզ՝ միջն ատամանան ո՞ի կամ թաւ ատամն. նի փոխուելու. եւ այս պատճառաւա ալ ո եւ ն գրեթէ անփոփոխ կը ման բարբառիս մէջ:

զ) ս բաղածախը:

132. Այս բաղաձայնիս վեայ ըսելիք կարեւոր առ բան մը չը մնիք այս լուաւայն պատճառոն համար որ ո ամէն պարագայի մէջ անփոփոխ կը մայ. օր.

ուրբացու, ունէր, ուսն, ուկ. աւրուեր, բարօի, պղոիկ, պղոիկ պըրդիկ, փղրիկ. կարկուու, կուու, կորկու, պղոտու, եւն:

Միայն նուին, տախտ եւ բնին, փակիլ բառաերուն մէջ որ նի կը փոխուի:

իսկ սոնդուի բառին մէջ ո կանչետանայ՝ աս(ա)նդ+տիք (յօդնակերպ մասնիկ):

ը) թ բաղածախը.

133. Ի բաղաձայնը նշնպէս անփոփոխ կը մայ ամէն գլըքի մէջ. նուին, թաթախեւ բառաին մէջ երկրորդ նու իւր անզը կը փոխէ:

յ) ս բաղածախը.

134. Այս տառն ալ ամէն պարագայի մէջ իւր անփական ձայնը կը պահէ:

Երբոր + երկու ձայնաւորի մէջ կը գտնուի, ո՞ի այսինքն ո՞ի կը փոխուի վասն զի նախկին բաղաձայնի նուում մը կը ներկայացնէ. օր. ո՞ւն ասզիլ, ասել. Աստուուր՝ Ա-ստ-(ուածա)տուր, Աստաուուր:

Ուրիշ երկու բառերու մէջ՝ լոցուն, վաթօսուն եւ ձիուն, յիսուն, + կը փոխուի զի. մի երեւյթ որ համանման է նախորդին:

ե) ս բաղածախը.

135. Ն բաղաձայնս թէ բառի սկիզբը, թէ մէջն եւ թէ վերջն անփոփոխ կը մայ, առ հասարակ. օր. անինի, չըրաթա, պիեան. վեան, զահար, թաք. գուցէ. իւր թէ. բառուկ, որթատունիկի բարակ եւ կանաչ ճիւղ.

իշխն, թր. Հրաման, արտօնութիւն, լեզու, լազգիքո, գաղ, լազ, կըօդ, կուզ, մայէշ, եւն:

136. Բայց ամեն անդամը որ՝ բառի մը
մէջ՝ և կը յաջորդե ովզ վանեի մը, Ֆի կը
փոխուի, որպէսհետեւ ոչ խամբը չէի, իսկ աշ-
հա ի կը փոխուի։ Օք յեղած եղաց, յօդելու կոր-
զանելու։

Բազգատականի համար գործառողջ տակ
շենք ալ բարբառի մէջ կ'ըստասնուի մէկ
բառով՝ տակ, օր. Բառակ Խշ վնաս, նու քիսէ
մէտ է. տակ Խշ Էլցանեց իւ մանէ խելչները
կան. եւս:

Ընդհակառելը և կը պոխուի = ի սուել,
զուքել բառին մեջ:

զ.) և սաղածայնր.

137. Խաղես մինչեւ պյտեզ յիշելու
պյտեհ առիթն անցավաք, նյոյ խկ մի քանի
անգամ, և ունդակնին դերը շառ մեծ է Արար-
կիր բարուրուին մէջ, այս բանին հաւասար մի-
ներն համար բառակն է ամեարի մը ձեւել
ամբողջ բաղադայններու կրուծ փոփոխաթեան
վրայ ևս անմիջապէս կը տեսնուի չի գերը,
Եթենք աւելորդ կը համարինք աւրեան պյտեզ
յառաջ բերել բոլոր գեպքերը, կը կնութիւններէ
խոյ տալու համար:

138. Այսու հանդերձ և իւր զօրութիւնը
կը պահէ, ընդհանրապէս, թէ բառի սկզբը,
թէ մէջը և թէ վերջը օր.

Նազուք, ներհ, ներկից, հանել, հանուիլ
հարսանիթ մնուել միջնաշ, հեծան, շուն, անուն,
ներուն, բռն, եւն:

139. Բայց Նի ամենագլխաւոր եւ հետաքրքրական երեւոյթն է անոր լի փոխուելն, որ երկու պարագաներու մէջ կը պատահի.

1. ԵՐԲ ՄԱՍԻՆ ԱՇԳ ՊԵՐԻՉ և մը կը գտնուի
եւ ինք շեշտէ զուրկ է. օր.

բանալիք, բանլիք, բայլիք, բոլիք:

ՀԱՅԻ, ՀԱՅԻՒԹ, ՀԱՅԻՒԹ + Ք Կամ ՀԱՅԻՒԹՔ.

ԵԱՀ, ԽՈՂԻՔ, ԽՈՂԻՔ Կամ ԽՈՂԻ

ԷԼ-ԷԼ'ԱԼ, ԷՂՆԱԼ, ԵՂԵԿԼ, Ե

ՏԵՂՄԱՆ ՏԵՂՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՄ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ.

2. Երբ բառին մէջ ուրիշ ոնդական մը կը գտնուի. Հետեւակը dissimilationի օր. լոն, նման, ըլունիւ, նմանել.

Ն ի սումիլ երբ բաղաձայնէ մ'առաջ կը գտնուի և ի կը փոխուի. օր վենծ, բայց վրա հաս, վրա դու, վրա մոր, եւն:

140. Արքապէս Ն ոնգականը է ի կը փո-
խուի երբ երկու ճայնաւորներու մէջ կը դտնուի
նախկին բաղադայներու խմբի մը անհետաց-
մամբ, օր.

Հայութ, կանուխ, անոսի, անանուխ, երիալ,
երեւնալ:

է) ո քաղածայնը.

141. Խնացես վերն ալ ըստու տոիթը
ունեցաւք, Արաբիկի բարբառէն անհետանալու
վրայ է և բաղադայնը. շատ գեպքերու մէջ նա
արգէն բարբառին անյայտացեր է. առանց հետք
մը ձգելու, արիշ աեղեր, դեռ չ ի շըզորթ մը
կայ, զըր կ-բրելի է կես չ անուանել:

142. Երկե գլխաւոր գեպքերու մէջ է
կ-անհետանան.

1) Ամեն անգամ որ է կը գտնուի ու ու, ի աստվածականներէն առաջ կամ յեայ, այդ գրեսու հետ կանչետանայ, աեղը պարզ չ մը թողլով. երբեմն նաև աստմականը կը մայ բաց թշանայի նի կը փոխուի, օր.

կո ոք ել, իցեւ, պե ոք ոս, պիշտա. կը ոք
ել, իցեւ. ե լի ալ, ե լու. կը ոք իմ, իշտի կամ
կը իմ. ե լու ուս, եցառ. կարդ ալ իցիւ. չա
րդ ել, ջայթել, մկը ել, մնալուն Արկ ու է,
Արկը ամիւ. Մարդ իրա, Սայափիրա, եւս

2. Նշնպէս չ չի կրնար Հանդուրժել նա-
խորդ կամ յետնորդ Ե գրին ներկայութիւնը ու
դարձեալ կ'անցայտանայ առանց հեար թող-
լու օր.

Գ Հ Ա Խ Ա Բ, Ք Ա Ր Ե Լ, Ի Մ Ե Լ, Ի Մ Ա Ր Ե Լ, Ի Մ Ա Ղ Ե Լ, Ի Մ Ա Ր Ե Լ, Ի Մ Ա Ր Ե Լ, Ա Վ Ե Ր Ա Խ Ա Բ, Թ Ա Բ Ի Շ Ա Ր Ա Բ, Կ Ե Ն :

3) Աերջապէս երը բ կը յաջրդէ ունգա-
խն և ի մը գարձելավ կ'անհետանայ, օր.
պանիր, գործ, պանիք, զայետ, ինչպէս
ողյուն ենց, պանիրօք հայ մանեց ուստից մանր +
ուր, մատուր.

բառավերջեան Նը խումբը սկզբ, ժամը,
ժամը եւ տառիքի բառերուն մէջ եղած է՝ ուրբ՝ սուրբ,
ուրբ, ծուրբ եւ նմաննութեամբ յօնապետ։ Նէ

առջեւ գտնուելով բ ստիպուած էր ինաւ, եւ
առաջ պիտի դայն և անց, ձանց, սանց եւ տանցին
ճեւերը, բայց ո ատամականը աւելնալով ըն
դշութիւնը պաշտպաներէ այս պարագային մէջ:

գրել, գիր, բարսել, պանիր, սրմել,
վլութ, կարճ, կարմիր, եւն, բայց ք զօրաւոր
է ն նման կը Շնչառի, երբ յալորդէ մի մը. օր.
զարկ, յամպար, զարտակ, զարվար, զար-
վեր. եւն.

Դարձելու ու են յետնորդ կամ նախորդ է
իւր զօրութիւնը կը պահէ. օր.

ապուր, թեպուր, մանսուրա, անուր, հերուն,
հերու. եւն.

Սպասելի էր որ բարբախս մեջ հանդի-
պեհնոց շատ մը և ներու որոնք ւի փոխուած լի-
նելին, բայց միայն մեկ տեսակի կը հանդիպեին որ
է բաւլու, բուրուսու, հետեւանե dissimilation:

Ո) ո բաղածայնը.

144. Այս բաղածայնին վրայ ըսելու եր-
կար բան չկայ. նա գրիթէ միշտ է ձայնը ունի
եւ անոր հետ կը չփոխի. պահէն՝

բառէ միւնք ո աջան կամ բաջան,
ուռու կամ բուռ, ռաջան կամ բաջան, ռեջն
կամ բեջն, թք. գրաւ. ռաստ կամ բաստ
գալ, հանդիպել. ուսկէ կամ բոճիկ եւն.

բառէ մեքն եւ վերջը քառուսն կամ բար-
տոն, դուռ կամ դուր, արշան կամ առշա, նուռ
կամ նուր: եւն:

Թ) ո բաղածայնը.

145. Մշշա իւր սեփական արտասանու-
թիւնը կը պահէ և առու, ինչ զիքի մեջ ալ
որ գտնաւի:

146. Բայց երբ սնդական և ին յալորդէ
կամ անոր նախորդէ, ինչպէս վերը տեսակը է ի
կը փոխուի (անս թիւ 139), օր.

Խիթք: բարի, կրի, էկու, յլլիկ. եւն:

Ծ. Եթնականը.

148. Ըթունքներու օժանդակութեամբ
արտասանուող գրին են՝ բ, զ, ժ, ֆ, ջ, ւ, ււ. եւ ժ.

Տեսնենք առու ալ կամ փոփոխութիւնը
եւ վերջացնենք գործիք բ. մար:

ա) ո բաղածայնը.

149. Հայերէնի յարութիւնն այս եկիրդդ
առան երկու փոփոխութեանց ենթակայ է. նա
կը փոխուի զի եւ քի.

1) ք. զ. Այս փոփոխութիւնը տեղի կու-
նենայ ամեն անգամ որ իւր է կամ սնդական-
ներուն կը յալորդէ. օր.

յանպան, ամբար, բանլունէ, բամբլուսէ,
բոնոսել, բոնոսուն, մանբասանք, անորութան,
ամբարտան, յանզիսա, Ամբական, անդ, ամբ,
անդունէ, ամբարիչու, եւն:

2) ք. է, եւ երկու բառի մեջ ալ ք փոխուեր
է ին. - սիւն, աղջիւր, սիէուր, եղբայր, նշանպէս
եւ առոնց ածանցութեներու մեջ՝ իննահիւն, ին-
նահիւն, բուշիւն, հորուիւն, ուրիշ ամեն պա-
րագայի մեջ է իւր ձայնը կը պահէ:

թ) ո բաղածայնը.

150. Պաղածայնը միայն մեկ բառի մեջ
եւ բառի սկիզբը թի փոխուեր է եւ այդ բառն
է բուշ. պղուզ: Ուրիշ ամեն պարագայի մեջ ո
անփոփոխ կը մայ. այսպէս՝

բառու պահէն պանիր, պատիճ, պատվէրը
(կամ պարկէնը). եւն:

բառու գլւն տառկից, տաղակ, շաղիկ, եւն.

բառու վրւն մանաւանդ թըբերէնէ փոխ-
առութիւններու մեջ, զարիչ, թք. պանդուխտ, նա-
սիդ թք, արտանի, վլրապահեալ, պաղու, թք.
ամուրիդ, զասար, թք. մատգործ. եւն. թէզէտ
բոլոր այս թըբերէն օրինակիւրուն վերջին ո
գերը կը ներկայացնէ թք. ա պահպէս թ:

զ) գ եւ ո բաղածայնները.

151. Այս երկու՝ է եւ զ բաղածայններուն
մասին ոչ մեկ փոփոխութեան ենթակայ են:

152. Եւ արդէն փ նորամուռ առա մը լի-
ներոց շատ քիչ բառեր կան, մանաւանդ անով
սկսող. եղածները թըբերէնէ փոխաեալ են
ֆարման, թք. հրաման, հրավարտակ. Փայսա,
թք. օդուս. մասարիֆ, թք. հակիք, թարիֆ, թք.
պատմել. եւն:

զ) կ եւ ո բաղածայնները.

153. Երբոր բաղածայնը կամ կիսաձայնը
ու եւ է ձայնաւորներուն առջեւ կը գտնուի բա-
րորմին է ձայնը կը պահէ, իսկ երկրորդը մայն
երկրաբառներ շնիւրու կը ծառայէ (անս թիւ 76 եւ 77):

154. Երբոր բաղածայնը կամ կիսաձայնը
ու նման կարտասանուի երբ է շըթնականէն առաջ
կը գտնուի օր.

յանպան, ամբար, բանլունէ, անդ, ամբ, եւն

(անս թիւ 149.). Որոց մեջ կը տեսնուի սնդա-
կանացած ա մը ա + մ + բ:

155. Երբ երկու ձայնաւորներու մէջ գտնասիք — որոց առաջնինը = լինելու է —, և կը փոխուի ի այսինքն իրը 55 Կարտասանուիք. որ լմ., ըմ' մա, թթ., ամմա, բայց, յա՞ն, յամ'— մէն, ամէն, են:

Աւր բոլոր դէպքերու մէջ չիւր սովորական ճաքը կը պահէ:

(Ալբ. Բ. Տառի) ՄԵԼԻՔ Ռ. ԴԱՒԹ-ԱԾՆ.

ԳԵՂԱՐՈՒԻԵՍԱԿԱՆ

ԻՒՐ ԳԵՏՏԻԵՆԵՐԷ

Կը ներկայացլնելք "Հանդիսի, ընթերցողներուն Վիեննայի ինչ նիշ երեւելի շնչքերն որոնք հոչակաւոր քաղքին նշանաւոր կոթողներն են: Բայց առանց վոյոց շնօսած՝ Վիեննայի դիրքին ու հագման վկայ քանի մը խօսք:

Վիեննա՝ Աւստրիայի կայսերական քաղաքը, երկրագնդի 48° 12' 35'' հիսուսյին լընիութեան եւ 34° 2' 39'' արեւելան երկայնական թեան վայ կ'ինայ՝ դանուոր գետին աջ եղեցը: Քաղքին հիսուսակողմն կ'անցնի դանուոր գետն՝ որ իր ճիւղաւորութեամբն կանաչագեղ կղզիներ կը կազմէ: Քաղքին արեւմաեան կողմը՝ դանուորի առջեւ՝ վերջ Կառնուան Ալպեան հսկոյ լեռնաշղթային բազուկները Kahlenberg (անչ էջ 312) ու Leopoldsberg առուամբ: Արեւելան գնն դաշտային է: Խնկ դեպի ի հարաւ հեռուն կը տեսնամաին կարպամեան լեռներու բարձրեց սարերը: Քաղքին օդն առողջարար է եւ շրջակալքն ալ բարերեր ու գեղեցիասեսիլ:

Քիստուէ յառաջ Զերորդ գարուն Ալպեան երկիրներուն մէջ կը բնակէին կեղտական ցեղերն՝ որոնք բաւական երկայն ժամանակ կարեւոր դիբը մ'ունեցան. առանց ատենը Վիեննան Vindomina կը յօրջորջուէր: Ալպեան երկիրներուն բնակիչներն երկրորդ պունիկական պատերազմն ի վեր Հռոմայիցիներուն հետ վաճառականական յարաբերութեան մէջ մտան. եւ երկորդ գարուն (Ն. զք.) Հռոմայիցիներէն Կորիկիացի (Norici), իսկ երկիրը նորիկին անուանուցան: Դրաւսուի ու Ցիլիներին արշաւանդներովն Ալպեան երկիրները մինչեւ դանուոր գետ 15 արաբիթուականն (Ն. ք. զք.) Հռոմայիցիներուն իշխանութեան առ ինկան: 11—8 թուականներուն ալ Նորիկիացիներուն արեւելան դրացիներն Ալբրիացիք նուաձուեցան. եւ

Ալպեանց վերջին բազուկներու եւ Սավէ (հան) ու Դանուոր գետերուն մէջտեղը գտնուած երկիրները հռոմէական դաւառ մ'եղաւ: "Պանունիա, անուամբ: Կեղտական նորիկինին ու Իլիրիական Պանունիայի տահաններուն վրայ Հռոմէացիներն երկու բանակատեղի բնարեցին՝ որոնցք մին էր Վindomina" զը իրենք Vindobona անուանեցն, այս անունը մինչեւ ցայսօր կը առնենք Լատինին գրութեանց մէջ: Այս Vindobona ըստածն՝ պարուան վիեննա քաղքին միշտայըը կը կացուածնէ: որուն կենդրոնը կը դանուի հսկոյագործ Մոյր եկեղեցին՝ յանուն Ա. Սահմանականի (ա. էջ 321), որ իւր բայց ի մասնաւորի աշտարակին, բարձրութեամբը բովանդակ քաղցին վրայ կը ամիսէ: Ա. Սահմանուի եկեղեցին ոչ թէ Վիեննայի երեւելի ճարտարարուեստ շնչքերէն մին է, այլ մեծ անոն ունի իւր չնութեամբն ու ճարտարապետական ընտիր գործ ըլլալով: աշխարհին հրաշալիքներուն կարգէն է: Էկոպոլդ Դ. առհմանականմը 1137ին եկեղեցի մը կառուցանելու խորհուրդը յըլցաւ: Այս խորհուրդն գործադրովն եղաւ իւր եղայրը՝ Հենրիկուր (1141—1147), որ 1144ին Heinrich Jasomirgott Ճարտարապետն ձեռուցն եկեղեցւոյն հմբ գրաւ: Պassau'ի Regimbert եպիսկոպոսը 1147ին Ա. Սահմանու Նախակային նուիրեց եկեղեցին որով եւ կոչուցաւ: Ա. Սահմանուի եկեղեցի: 1258ին ու 1276ին այրեցաւ կործանեցաւ: Խուռողիփոս Զ. գուքըն եկեղեցին նորէն կառուցանելու համար ծրագիր մը շինէլ առուած եւ շնութեան ձեռնորկեցու 1359ին: 74 տարի շնութեան անընհատ յառաջ ատաւեցաւ: Եկեղեցին երկու կրիստոնէր աշտարակ պիտի ունենար. ասոնցմէ մին աւարտեցաւ 1433ին: Խսկ երկրորդը գիռ շինուած չէ դիտուած բարձրութեամբ: Եկեղեցին խաչաձեւ է: ձափ թեւին վրայ կը բարձրանայ աշտարակը: Եկեղեցւոյն երկայնութիւնն է 108 մետր. Նաւուն լընիութիւնը $10 \cdot 6 + 8 \cdot 8 + 8 \cdot 8 = 28 \cdot 2$: Մեծ աշտարակը գագաթան արծւովն ու խաչովը 136·8 մետր բարձրութիւն ունի եւ ամբողջ գերմանական երկիրներուն մէջ գտնուած բարձր աշտարակներուն երրորդն է: 1839ին 63 տար բարձրութեամբ մաս մը վար առնւեցաւ նուած ըլլալուն համար եւ նորէն շինուեցաւ: Եկեղեցւոյն արագմանիթի զանգակներուն ամենամեծը 402 կենդանար կը կշռէ եւ զրո Յովիսէֆ Ա. Կայսրն այլաշգիներէն գերի առնուած թնդանօթներէն ձուլել տուած է 1711ին: Եկեղե-